

ELEMENTE ALE DISCURSULUI ISTORIC LA ION BUDAI-DELEANU

Discursul reprezintă un eveniment și, în cadrul acestuia, putem surprinde o anumită semnificație, putem raporta particularitatea noastră metodologică în așa fel încât să detectăm semnificația inițială a discursului, căci nu putem, sau, după cum spune Paul Ricoeur, nu trebuie să impunem textului *capacitatea noastră finită de a înțelege*¹, ci trebuie să-l conturăm prin sine.

În încercarea de a evidenția particularitățile discursive la Ion Budai-Deleanu trebuie să ne raportăm inițial la acele *forme* discursive stabilite de Julia Kristeva, Paul Ricoeur și Michel Foucault pentru care discursul este, într-o oarecare măsură, nu doar *cel ce traduce treptele și sistemele de dominație, ci este acel ceva pentru care și prin care se duce lupta: este chiar puterea cucerită*². Această afirmație trebuie raportată la efortul de definire care este realizat mai mult din perspectiva discursului oral, a funcționalității acestuia, adică *puterea* la care se referă Michel Foucault poate fi considerată acea evoluție a *câmpului discursiv*: de la acel discurs incipient-formativ la *discursul manifest* caracterizat de acel *non-dit* - nespus. În discursul scris se constată o transpunere a subiectului (adică a celui care scrie), a ideilor acestuia înspre fixarea lor, deoarece după Paul Ricoeur *orice discurs a fost inițial rostit fizic sau mintal, o vorbire care este legătura dintre text și vorbire*³, astfel că discursul scris - *textul* la Paul Ricoeur - nu e decât un discurs ca intenție de a rosti, vorbirea reclamând scrierea.

În esență, discursul este privit ca un eveniment datorită celor două noțiuni formative ale acestuia: enunțul și/sau fraza, privite și ele drept un eveniment. Această opțiune este argumentată astfel de către Paul Ricoeur: *discursul se rostește în legătură cu ceva, el se referă la o lume pe care pretinde că o descrie, o exprimă, o reprezintă*⁴.

În ceea ce privește analiza istorică a discursului, aceasta este o căutare, o repetare a unei origini care scapă *oricărei determinări istorice*⁵.

Să încercăm să aplicăm metodologia *câmpului discursiv* a lui Michel Foucault în cazul lui Ion Budai-Deleanu, încercând a *chestiona* discursul acestuia în sensul *cum funcționează, ce reprezentări desemnează, ce elemente*

---

¹ Ricoeur 1999, p. 165.

² Foucault 1998, p. 16.

³ Ricoeur 1999, p. 128.

⁴ Ricoeur 1999, p. 97.

⁵ Foucault 1999, p. 24.

decupează și prelevă, cum analizează și compune, ce joc de substituiri îi permite să-și asigure rolul de reprezentare.

În primul rând, să evidențiem modalitatea funcțional-discursivă la Ion Budai-Deleanu, ce se concretizează (după opinia noastră) într-un discurs formativ, explicativ, înspre *trebuința și folosul patriei mele* căci *nimic nu poate fi mai folositor patriei mele decât cercetarea istoriei*⁶.

Ion Budai-Deleanu recurge la evidențierea unor aspecte de ordin istoric, o prezentare evolutivă de la primele manifestări ale umanului, de la vremurile *anteistorice* până la manifestările contemporane, refuzând însă să insiste asupra perioadei imediat-perceptibile, deoarece consideră cunoscută istoria acesteia. Discursul său este conceput înspre o evidențiere explicativ-formativă a începuturilor omenirii, insistând asupra originii diferitelor neamuri/popoare, acestea în corelație cu propria problematică abordată: originea popoarelor și a neamurilor.

Această funcționalitate a discursului său, explicativă, înspre relevarea aspectelor istorice caracteristice diferitelor epoci de referință (pornește de la *preistorie-anteistorie*, parcurge constant istoria antică, medie și *premodernă*), este constantă în prima parte a lucrării sale, unde se conturează un discurs istoric evenimential îndeosebi și parțial problematic. Datorită acestui raport între evenimential și problematic această primă parte, prin discursul său explicativ, se caracterizează drept o introducere, un prediscurs de fapt, înspre justificarea propriei abordări problematice, dar și înspre includerea cititorului/subiect fără veleități interpretativ-explicative în realitatea faptului istoric; prediscursul este susținut și de cronologie, chiar dacă aceasta nu reprezintă pentru Ion Budai-Deleanu decât un mod de a susține sau nu o opinie: *cronologia mă poate ajuta să dovedesc sau să resping un lucru*⁷.

În cadrul acestui prediscurs Ion Budai-Deleanu insistă asupra unor aspecte concret-istorice, factologice: formarea diferitelor neamuri/popoare, formarea particularităților lingvistice ale acestora, impactul evenimential-istoric asupra evoluției sau involuției acestor aspecte formative, prediscurs caracterizat așadar printr-o prezentare factologică.

Discursul său funcțional-explicativ este reluat, parțial, și în cea de-a doua parte a lucrării sale *De originibus [...]*; însă acum particularitățile sale discursive se evidențiază îndeosebi în cadrul problematicii ce elimină treptat evenimentialul, această abordare distingându-se printr-o evoluție a discursului său inițial funcțional-explicativ spre un discurs problematic-tematic, la care se adaugă și un discurs cu tentă polemică. În această a doua parte Ion Budai-Deleanu renunță parțial la discursul explicativ și-și îndreaptă limbajul înspre formularea unui discurs structural-tematic, înspre o constatare a unor realități tematic, îndeosebi

⁶ Budai-Deleanu 1991, p. 45.

⁷ Budai-Deleanu 1991, p. 9.

înspre evidențierea originii latine a poporului român, a latinității limbii române, a permanenței și continuității la nord de Dunăre. Ion Budai-Deleanu își structurează acum câmpul discursiv înspre o *prelevare* a realităților strict istorice, renunțând parțial la factologia caracteristică prediscursului.

Tenta polemică a discursului său este concretizată îndeosebi în ultimele capitole, polemica fiind abordată ca un contradiscurs, ce funcționează ca o contrapondere la acele *sminteli* făcute de unii istorici. Structurat printr-un limbaj polemic, uneori ironizant, acest contradiscurs relevă unele realități problematice, printre care și drepturile românilor.

Așadar, câmpul discursiv la Ion Budai-Deleanu cunoaște (după opinia noastră) trei aspecte: un *prediscurs* – sub forma unui discurs formativ-explicativ, caracteristic părții întâi, un discurs concret, sub forma unui *discurs istoric*, precum și un *contradiscurs* – sub forma discursului polemic, funcționalitatea fiecărei forme, concretizându-se prin anumite particularități: prediscursul cu o funcție explicativă, funcțională; discursul istoric cu o funcție problematică, tematică (problematizarea originilor diferitelor popoare), și contradiscursul, a cărui funcție este respingerea opiniilor denigratoare enunțate de istoricii străini față de națiunea română.

Ce reprezentări desemnează discursul? Este a doua etapă metodologică structurată de Michel Foucault, pe care noi am încercat să o prezentăm doar în sensul a ceea ce indică câmpul discursiv la Ion Budai-Deleanu. Astfel, modalitățile discursive ale acestuia ar indica o temă predominantă (caracteristică părții întâi – *Despre originea popoarelor*), aceasta fiind (după părerea noastră) aceea a originii neamului în sine, temă ce nu se oprește la spațiul transilvănean, ci încearcă o prezentare evolutivă a originii neamului românesc, de ce nu – identificarea acelui neam *primordial*. S-ar putea, oare, detecta la Ion Budai-Deleanu o încercare de *antropogeneză*, de surprindere a originii omului și ca urmare a originii neamului omenesc.

Pe lângă această temă predominantă, discursul său asupra originii ar cunoaște trei etape: etapa inițială, de cercetare a originii neamului *primordial*, apoi cea a cercetării neamurilor/popoarelor Euro-Asiei ce au intrat într-o oarecare măsură în legătură cu spațiul românesc (popoarele migratoare). Ultima etapă constituie, de fapt, cercetarea concentrată asupra originii popoarelor din Transilvania și asupra originii popoarelor statice transilvănene. Un loc aparte în cadrul acestui studiu îl reprezintă capitolul în care insistă asupra originii dacice a slavilor, idee susținută pentru identificarea unui spațiu propice pentru dacii îndepărtați și pentru explicarea menținerii cuvintelor slave în limba română. Parcurgând câmpul său discursiv se constată o viziune bine structurată asupra originii; el pornește de la general (originea ca atare, originea diferitelor popoare) pentru a ajunge la particular (originea neamurilor transilvănene).

În ceea ce privește *elementele*, pe care discursul istoric al lui Ion Budai-Deleanu *le decupează și prelevă*⁸, acestea ar fi acele idei fundamentale ce străbat întreg secolul al XVIII-lea, precum și secolul XIX, idei/elemente susținute îndeosebi de corifeii Școlii Ardelene: originea romană, vechimea, continuitatea, prioritatea românilor. Aceste elemente sunt structurate în cadrul textului/discursului său înspre susținerea drepturilor istorice ale românilor, eludate de-a lungul timpului, elemente susținute prin argumente de ordin istoric și lingvistic. Conform însă cu noile orientări caracteristice secolului al XIX-lea, evidențiate de Michel Foucault, orientări prin care limbajul/lingvistica ocupă un loc aparte în cadrul istoriei, acestea nu mai sunt doar un mod de exprimare, ci devin un obiect al cunoașterii, constituind totodată și o mediație necesară oricărui fel de cunoaștere științifică. Astfel, limbajul/lingvistica devin în secolul al XIX-lea o realitate istorică, iar limbajul ca atare (ce necesită și el o cercetare prin conceptele prelevate) este mai apropiat, în acest secol, gândirii și *nu este paralel acesteia, nu este un efect exterior, ci este însăși gândirea*⁹. Astfel, prin această raportare a cercetării sale la caracteristicile lingvistice și evidențierea acestor particularități înspre susținerea unor realități istorice, Ion Budai-Deleanu se integrează concret acestui secol XIX, european-clasic, după cum îl numește Michel Foucault.

Pentru demonstrarea elementului-cadru: originea romană a poporului român (am denumit acest element, originea românilor, drept un element cadru, în ideea că demonstrarea celorlalte elemente – vechimea, prioritatea – depinde de demonstrarea și afirmarea acestui prim element, originea romană – elementul cadru al discursului lui Ion Budai-Deleanu), Ion Budai-Deleanu recurge în primul rând la demonstrarea denumirii de *român*, apoi la afirmarea *latinității limbii române*, prin redarea în paralel atât a caracteristicilor limbii române, cât și a caracteristicilor limbii latine. Se aduce prin această prezentare o notă în plus înspre susținerea și relevarea latinității limbii române, a provenienței acesteia din cadrul latinei populare.

Pe lângă aceste etape ale demonstrării elementului cadru, Ion Budai-Deleanu adaugă și un studiu al toponimiei, hidronomiei, precum și antroponimiei, prin care afirmă nu numai originea romană, dar și vechimea acestui neam la nord de Dunăre.

Modalitățile sale discursive cunosc o puternică efervescență atunci când demonstrează continuitatea românilor la nord de Dunăre, fapt susținut îndeosebi printr-o serie de elemente logice, afirmarea și demonstrarea acestora eludând posibilitatea părăsirii acestui spațiu de întreaga populație, odată cu așa-numita retragere aureliană. Elementele prin care Ion Budai-Deleanu respinge posibilitatea retragerii întregii populații la sud de Dunăre cuprind în primul rând elemente de ordin strategico-logistic, și anume: necesitatea stabilirii unui itinerariu concret, asigurarea hranei și siguranței în timpul transmutării, pregătirea în Dacia aureliană

⁸ Foucault 1999, p. 123.

⁹ Foucault 1999, p. 121-122.

a venirii unei populații mult prea cuprinzătoare pentru *minusculele provincie*, precum și elemente de ordin social: improbabilitatea renunțării la un avut propriu pentru aventurarea într-un teritoriu necunoscut. Ion Budai-Deleanu subliniază prin demonstrarea acestor elemente retragerea numai a administrației civile și militare.

Câmpul discursiv la Ion Budai-Deleanu comprimă argumentația pentru demonstrarea a două elemente: continuitatea și prioritatea românilor, căci dovedind permanența românilor la nord de Dunăre prin elemente logice, el afirmă totodată și prioritatea lor în acest spațiu, susținându-și concepția și pe izvoarele istorice, îndeosebi pe lucrarea lui Anonymus și *Cronica lui Nestor*.

În încercarea de a evidenția aceste elemente, pe care câmpul său discursiv le *deucează și prelevă*, idei fundamentale ce caracterizează întreaga construcție argumentativă specifică Școlii Ardelene, am putea constata o întrepătrundere a acestora, precum și o cercetare a acestor elemente în strictă legătură cu relevarea aceluiași aspecte și la celelalte națiuni din Transilvania. Această raportare constantă la originea și prioritatea drepturilor celorlalte națiuni nu este decât, după părerea lui Emmanuel Turczynski, un mod de rezistență împotriva faptului că românii li se refuză *Iura Patriae*¹⁰, în vreme ce celelalte neamuri se bucurau de toate drepturile unei națiuni. Pentru a-și susține propriile puncte de vedere, românii au manifestat îndoieli față de drepturile și privilegiile mai vechi ale celorlalte națiuni, ajungându-se la o continuă comparație și opoziție a românilor cu acestea. Acest aspect al prezentării paralele a originii, priorității românilor cu aceleași elemente ale celorlalte neamuri este strict relevant în opera lui Ion Budai-Deleanu, particularitățile sale discursive raportându-se îndeosebi înspre contestarea drepturilor sașilor. După opinia lui Emmanuel Turczynski, aveau toate caracteristicile unei națiuni și care, chiar dacă reprezentau o minoritate, formau o pătură socială de oameni *liberi și egali*, adică burghezi și țărani, care pe parcursul secolelor împreună cu autoadministrația lor au dezvoltat o puternică *cohésion politique*.

În concluzie, elementele pe care discursul lui Ion Budai-Deleanu le *deucează și prelevă* sunt conturate nu numai înspre susținerea drepturilor românilor, dar și pentru contestarea drepturilor celorlalte națiuni, idei fundamentale a căror argumentație este formulată într-o strânsă interdependență. Prin aceste noi particularități discursive afirmate în conformitate cu noile orientări istoriografice propagate de școala germană, Ion Budai-Deleanu se prefigurează drept un inovator, aceste noi elemente asigurându-i o reprezentare diferențiată, atât în ceea ce privește personalitatea sa cât și discursul său.

Prin încercarea de a releva acea specificitate discursivă la Ion Budai-Deleanu, de fapt la textul său, am conturat totodată și anumite funcționalități ale discursului său, distingând astfel: *prediscursul*, *discursul istoric-problematic* și *contradiscursul*, fiecare cu specificul său funcțional menționat anterior.

---

¹⁰ Budai-Deleanu 1991, p. LXXVIII.

Am încercat să *supunem* textul lui Ion Budai-Deleanu la metodele preconizate de Michel Foucault, arătând într-o oarecare măsură acele specificități ale acestuia. Ceea ce am putea, totuși, constata este unitatea discursului său, însă, după cum susțin Paul Ricoeur și Michel Foucault, în sensul că ceea ce caracterizează un discurs este însăși discontinuitatea sa. Am surprins și acest aspect în textul lui Ion Budai-Deleanu, care *respinge*¹¹ posibilitatea oricărei apropieri între cele două elemente formative ale poporului român, susținându-și această părere mai mult pe o caracteristică morală a dacilor – mândria – ce i-ar fi reținut pe aceștia în adoptarea limbii potrivnicilor lor. Însă *revine*¹² asupra acestei afirmații, admitând posibilitatea, de data aceasta pe un ton mai puțin vehement, a întrepătrunderii celor două elemente, apropiere datorată unor realități sociale.

Particularitățile câmpului discursiv al lui Ion Budai-Deleanu se înscriu într-o formă aparte, funcționalitatea discursului său fiind multiplă: *de explicare, de formare, de argumentare, de respingere*, elementele centrale pe care le relevă fiind și cele ale Școlii Ardelene. Însă, elementul cadru asupra căruia insistă este *originea*.

LARISA MATEI

ELEMENTS OF HISTORICAL DISCOURSE AT ION BUDAI-DELEANU

SUMMARY

The discourse represents an event, and within it we can find a certain meaning. The discursive field of Ion Budai-Deleanu involves three aspects: a *pre-discourse*, specific to the first part, having the shape of an informative-explicative discourse; a concrete discourse, in the form of a *historical discourse*; a *counter-discourse*, in the form of a polemic discourse. The function of each form is becoming evident in various particularities. The *pre-discourse* has an explicative function. The *historical discourse* has a thematic and problematical function (it questions the origins of various peoples). The *counter-discourse* has the function of rejecting the depreciating opinions about Romanian nation stated by foreign historians. In conclusion, the elements that the discourse of Ion Budai-Deleanu *cuts up* and *draws* are shaped not only towards supporting the rights of Romanians, but also for denying the rights of other nations. These represent fundamental ideas whose argumentation is formulated in a tight interdependence.

Abrevieri bibliografice

- Budai-Deleanu 1991 - Ion Budai-Deleanu, *De originibus populorum Transilvaniae*, vol. II. Ediție de Ladislau Gyémánt, cu o introducere de Ștefan Pascu și Ladislau Gyémánt. Note și traducere de Ladislau Gyémánt, București 1991.
- Foucault 1998 - Michel Foucault, *Ordinea discursului. Un discurs despre discurs*. Traducere de Ciprian Tudor, București 1998.
- Foucault 1999 - Michel Foucault, *Arheologia cunoașterii*. Traducere, note și postfață de Bogdan Ghiu, București 1999.
- Ricoeur 1999 - Paul Ricoeur, *De la text la acțiune. Eseuri de hermeneutică*, II. Traducere și postfață de Ion Pop, Cluj-Napoca 1999.

¹¹ Budai-Deleanu 1991, p. 206.

¹² Budai-Deleanu 1991, p. 222-224.